

Geologi

Langs Nordsamsøs vestkyst strækker vældige bakker sig, afbrudt af dybe dale, de såkaldte skår. Møgelskår er det smukkeste udformede af disse.

Bakkerne blev dannet under sidste istid (15.-100.000 år siden). Isens kød flere gange frem over øen, og i klinerne langs kysten ses spor af mindst tre isfremstød.

I stenalderen var havniveauet højere end nu. Havet overskyldte de laveste landområder og dannede flere steder kystskrænter, der nu ligger i 2-3 meters højde. Samsø var dengang også delt i to øer, Nordøen og Sydøen. Landhævning og aflejringer fra havet har siden bundet de to øer sammen til det nuværende Samsø.

Historie

Nordby er anlagt i vikingetiden. Byen er bygget omkring et fællesareal i midten, en forte, hvor dyrene kunne samles om natten. Gårdene blev senere omkranset af en "ringvej", der afgrænsede byen. Forten blev med tiden bebygget, og helt op til vores tid holdt byen sig indenfor disse rammer.

I begyndelsen af middelalderen lå der to eller tre landsbyer mere på Nordøen: Glistrup, Søby og Kongsbøl. Nordby Kirke blev bygget ca. 1350. Den lå centralt placeret mellem Nordby og de tre øvrige landsbyer, og det er formentlig forklaringen på kirkens ensomme beliggenhed.

Bakkerne var vanskelige at anvende til andet end græsning, og ved udskiftningen i 1791 opstod der problemer med fordeling af jorden. I modsætning til de fleste bønder i landet, ejede Samsøs bønder selv deres huse og tofter, mens grevskabet Brattingborg ejede jorden. Udflytningen af gårdene gik langsomt, og kun en enkelt bonde, grundlæggeren af Brøndkær, vovede at flytte sin gård ud på fæstejorden.

Først et halvt århundrede senere, da de økonomiske betingelser for at overtage fæstejorden blev bedre, kom der gang i udflytningen. Den forsinkede udvikling har imidlertid betydet, at Nordby i dag er en perle af gammel bygningskultur.

I takt med udviklingen i landbruget kom der flere hegn og plantninger på jordene. Det åbne landskab har dog bevaret sit særpræg, men efterhånden som den dårligste agerjord ikke længere blev dyrket, groede en del af jordene til. I dag fremstår Nordby Bakker som en mosaik af ager og overdrev med spredte tornekrat og græssende kreaturer.

Fredede områder

Siden 1960 er en række områder (ca. 450 hektar) fra Issehoved i nord til Asmindøre i syd blevet fredet. De første fredninger blev hovedsagelig gennemført for at forhindre sommerhusbebyggelse, mens de senere fredninger også skulle sikre publikums ret til at færdes i naturområderne. Endelig skal fredningen også sikre at landskabet holdes fri for selvsåninger i de områder, hvor dyrkning og græsning ophører. Det sker bl.a. gennem forskellige former for pleje af landskabet. Skov- og Naturstyrelsen har købt ca. 280 hektar af arealerne for at tilgodese naturen og sikre publikums adgang til bakkerne.

Vandreture i området:

Issehoved er Samsøs nordspids. En sandrevle strækker sig ud i havet under stadig ændring af storm og bølger. Fra bakkens top kan man i klart vejr se Århus, Mols, Helgenæs med Ellemandsbjerg og Sletterhage Fyr (ca. 12 km væk), Ebeltoft Vig og færgehavn samt øen Hjelm. Telegrafbakken syd for P5 har sit navn efter en optisk telegrafstation, der lå her i begyndelsen af 1800-tallet. Sydøst for bakken er der udsigt over Kragemosen. Her ligger en af Samsøs mange vandreblokke – en stor sten bragt hertil af isen under sidste istid.

Blå rute, længde ca. 4,5 km, start ved P3, P4 eller P5.

Brøndkær. Kun soklen og forblæste rester af gamle havetræer er tilbage efter den gamle udflyttergård Brøndkæret (1798), som lå ensomt beskyttet af bakkerne. Turen byder på udsigt over det største sammenhængende fredede område af Nordøen. Mod øst øjnes Kragemosen og Issehoved. Stien gennem Brøndkæret er den oprindelige forbindelsesvej fra Nordby via Langdalen til Kragemosen, hvor der førhen var udskibningssted til Sletterhage på Helgenæs.

Gul rute, længde ca. 5,5 km, start ved P2, P3 eller P6.

Ballebjergturen byder både på strand, overdrev og skov, og den slynger sig om Samsøs højeste punkt, Ballebjerg (64m). Udsigtstårnet blev opført i 1920 for midler fra sognerådsformand Morten Madsen, Nordby. På den nordlige del af turen ses mange små og smalle landbrugslodder. De antyder, hvor intensivt jorden blev dyrket førhen.

Rød rute, længde ca. 5 km, start ved P7, P8 eller P9.

Møgelskår er det mest udprægede skårparti. Kuplede bakker og dybe dale gør dette landskab til en særlig naturoplevelse. Terrasserne på de græsklædte skrænter, de såkaldte fårestier, er dannet ved udskridning af græstørven. Fårestier er således et geologisk fænomen, der er blevet mere markante af husdyrenes færden gennem mange år. Fra højdepunkterne ses mod vest Tunø og Jylland. Gennem dalen Søndre Svinekilde er der mulighed for at vandre gennem bakkelandskabet til Nordby.

Adgang fra P10 og P11.

Issehoved - Møgelskår. Fra Issehoved til Møgelskår er der afmærket en gennemgående sti – en spændende tur, der skærer tre rundture. Der er således gode muligheder for at afkorte eller forlænge vandreturen.

Grøn rute, længde ca. 8,5 km, start ved P5.

Velkommen til Nordby Bakker

Kysterne rummer et rigt fugleliv med bl.a. skarv, måger, edderfugl, toppet skallesluger og gravand, og øverst i klinerne yngler talrige digesvaler. Kragemosen er en vigtig ynglelokalitet for sangfugle, vadefugle og ænder og rørhøg.

Vildtbestanden er i dag stor på Samsø. Brattingborg Gods anlagde i 1870'erne et fasaneri og udsatte rådyr, der danner grundstammen i øens nuværende bestand. Samtidig udryddede man helt ræven på øen. Den er dog senere vandret tilbage over isen, så der i dag er en pæn bestand.

Samsø har flere solskinstimer, færre frostdage og mindre nedbør end landsgennemsnittet. Et steppelignende klima, der betyder at planter som ynder fastlandsklima vokser her. Achton Friis skrev i 1920'erne i sit værk "De Danskes Øer" om sine iagttagelser i Nordby Bakker: "Et mylder af blomster er strøet over disse fattige bakker. Mellem gnistrende røde mosser gror engelsk græs, stenbræk, fandens mælkebøtte, kodrivere og stedmoderblomster; violer vælder op af sandet i store klynger, engelsød og timian, forglemmigej og potentil. Violette storkenæb står med forbavsede ansigter over deres egen pragt på denne magre bund, og evighedsblomsters sølvgrå blade stråler som smykker på mossesets puder. Rundt omkring står den alvorlige lyng i lave stride buske". Også i dag kan vi glæde os over den artsrigdom, der findes i floraen i Nordby Bakker.

Praktiske oplysninger:

Handicapforhold: Nordby Bakker er stort set i naturtilstand, og de fleste steder er det vanskeligt at færdes for gangbesværede og kørestolsbrugere. Fra flere af P-pladserne er der dog god udsigt over landskabet. Ved Vestballegård og Pedersborg er det muligt at køre helt ned til stranden. Dele af kyststrækningen fra Pedersborg og sydpå er desuden tilgængelig for kørestol med hjælper.

Primitiv overnatning: Ved Vestballegård findes en primitiv overnatningsplads som frit kan benyttes.

Thomasminde Friluftsgård kan lejes af grupper til naturhistoriske formål. Der er plads til 24 overnattende. Nærmere oplysninger kan fås hos Skov- og Naturstyrelsen, Søhøjlandet, tlf. 86 82 08 44, e-mail: soehoejlandet@sns.dk

Yderligere oplysninger: Nordby Bakker administreres af Skov- og Naturstyrelsen, Søhøjlandet, tlf. 86 82 08 44, e-mail: soehoejlandet@sns.dk, www.skovognatur.dk

• Nordby Bakker Samsø

Serien »Vandreture« er foldere over udvalgte naturområder. De kan fås på biblioteker og turistbureauer, samt ved indgangene til mange af områderne. Se også skovognatur.dk

Miljøministeriet
Skov- og Naturstyrelsen

- forvalter statsejede skove og andre naturområder i hele landet
- tager ved driften hensyn til befolkningens friluftsliv, produktion af træ og beskyttelse af natur- og kulturværdier.

Skov- og Naturstyrelsen forvalter
190.000 ha skov- og andre naturområder

Nordby Bakker Samsø

062-0904 (Revideret 2009) Grafisk tilrettelægning og kort: Parabole. Tryk: Phoenix Scanprint. A/S. Denne tryksag bærer det nordiske miljømærke Svanen. Licensnr. 541 006

Miljøministeriet
Skov- og Naturstyrelsen
Vandreture nr. 62

